

URTX

LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA PREVENTIVA AL PORTAL
DE SANT ANTONI, AL CARRER DE L'HOSPITAL DE TÀRREGA

Oriol Saula Briansó, Pèir Còts e Casanha i Lourdes Forcades Vidal

LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA PREVENTIVA AL PORTAL DE SANT ANTONI, AL CARRER DE L'HOSPITAL DE TÀRREGA

Abstract

En 2005, unas obras motivaron una intervención arqueológica preventiva en la calle Hospital de Tàrrega, en la zona donde había existido del portal de Sant Antoni. La excavación permitió documentar una de las puertas de entrada a la villa de Tàrrega en época medieval y moderna, así como distintas fases correspondientes a la muralla y otros elementos de fortificación y de carácter defensivo.

In 2005, building work led to a preventative archaeological study in Carrer Hospital in Tàrrega, uin the area where the Sant Antoni Gate stood. The excavation allowed one of the gates into the town of Tàrrega from the medieval and modern eras to be documented, together with various phases corresponding to the wall and other fortifications and defensive elements.

Paraules clau

Muralls medievals, portal de Sant Antoni, torre, segle XIV, Pere III.

1. Introducció

L'abril de 2005, a conseqüència d'unes obres practicades al carrer de l'Hospital de Tàrrega, a l'alçada dels números 7 i 9, per arreglar una fuga d'aigua i per instal·lar una conducció de gas natural, quedà al descobert la part superior d'un conjunt d'estructures a poca distància del l'actual nivell de circulació del carrer. Aquest fet va motivar la realització d'una excavació arqueològica a l'indret per tal d'identificar i documentar les estructures que havien començat a sortir a la llum. Els treballs, que es desenvoluparen entre el 27 d'abril i el 31 de maig, sota la direcció de Lourdes Forcades Vidal i amb el suport i l'estreta col·laboració dels tècnics del Museu Comarcal de l'Urgell-Tàrrega¹ i de l'arqueòleg Pèir Còts e Casanha, possibilitaren la identificació d'un tram de muralla i de part d'una torre a l'indret on es coneixia documentalment la presència del portal de Sant Antoni. Adossat a la cara interna de la muralla, l'excavació també va poder documentar les restes d'un cup de vi enrunat durant la segona meitat del segle xx en recular la casa a la qual pertanyia (actual número 7 del carrer). L'excavació serví per verificar la naturalesa de les restes de la muralla i del portal, per veure'n el traçat, per documentar-les i protegir-les de les obres que s'estaven duent a terme en aquell moment i per tenir-les presents de cara a futures actuacions urbanístiques (fig. 1).

El present article vol donar a conèixer els resultats de l'excavació pel que fa a les estructures defensives identificades, posar-les en relació amb el coneixement de les muralles d'aquest sector de Tàrrega derivat de la documentació² i intentar situar cronològicament la seva construcció, ampliació i amortització (fig. 2).

2. Aproximació al coneixement documental i arqueològic de les muralles de Tàrrega i del portal de Sant Antoni

Tàrrega va ser una vila closa durant bona part de l'època medieval i fins al final de l'època moderna. Sens dubte, les obres d'emmurallament de més transcendència i que marquen la fisonomia de la vila al final de la baixa edat mitjana i durant l'època moderna foren les que es dugueren a terme a la segona meitat del segle xiv. La primera referència documental en la qual s'esmenta la necessitat de la construcció de les muralles en aquest segle data del 1358 i és per ordre del rei Pere III el Cerimoniós. Amb tot, no és fins al 1366 que s'inicien les obres de fortificació de la vila de Tàrrega, una obres que finalitzen el 1370.³ A partir del 1358, el Consell de Tàrrega designa uns paers i prohoms perquè s'encarreguin de fer executar les obres d'emmurallament. Des d'aquest moment, trobem molta documentació del Consell de la Vila entorn de la construcció dels murs. D'aquesta documentació dels llibres

¹ La intervenció va ser dirigida per l'arqueòloga Lourdes Forcades en estreta col·laboració amb l'equip tècnic del Museu Comarcal de l'Urgell-Tàrrega, sota la coordinació d'Oriol Saula. La documentació planimètrica anà a càrrec de l'arqueòleg Pèir Còts.

² En posteriors treballs, caldrà aprofundir en l'estudi i la interpretació de les fonts documentals que tracten sobre les muralles de Tàrrega, una temàtica que depassa l'objectiu d'aquest article i que mereix un treball d'investigació molt més extens.

³ Vegeu M. SALAS (1996), «Les obres d'emmurallament de la vila de Tàrrega (1366-1370)», *URTX. Revista Cultural de l'Urgell*, núm. 9, p. 81-96.

Fig. 1.
Vista general des de l'edifici de l'hospital, situat al nord, de les estructures defensives localitzades i de les restes d'un cup, a l'esquerra de la imatge.

de consells, l'historiador Manel Salas en destaca un document, datat el 28 de febrer de 1366 (*Llibre de Consells* núm. 3, f. 96v, 97 i 98), on hi ha vint-i-tres capítols que parlen de la construcció de la muralla. Pel que fa a la temàtica que tractem en aquest article, ens és d'un gran ajut el text esmentat per Manel Salas, extret de Francesc Eiximenis,

que fa referència a com s'han de fortificar els punts més vulnerables de la muralla, és a dir, les cantonades del recinte murallat i els portals,⁴ donant-nos informació molt precisa al respecte:

Lo mur deu haver en cascun angle principal un bell castell. E cascun portal principal deu estar entre dues torres, e les torres deuen ésser pus altes e majors en los quatre portals principals. Deu ésser lo mur bo e alt, e gros [...].

Hem de suposar que el portal de Sant Antoni es trobava flanquejat per dues torres, tot i que els capítols del *Llibre de Consells* núm. 3 sobre la construcció de les muralles en temps de Pere III i altra documentació consultada no ens aporten referències clares al respecte.

Cal tenir present, però, que les muralles de Pere III no van ser les primeres construccions defensives que va tenir Tàrrrega en època medieval. Tenim diverses referències documentals en les quals s'esmenta la presència de portals abans de la segona meitat del segle XIV. En el capítol 2 del *Llibre de*

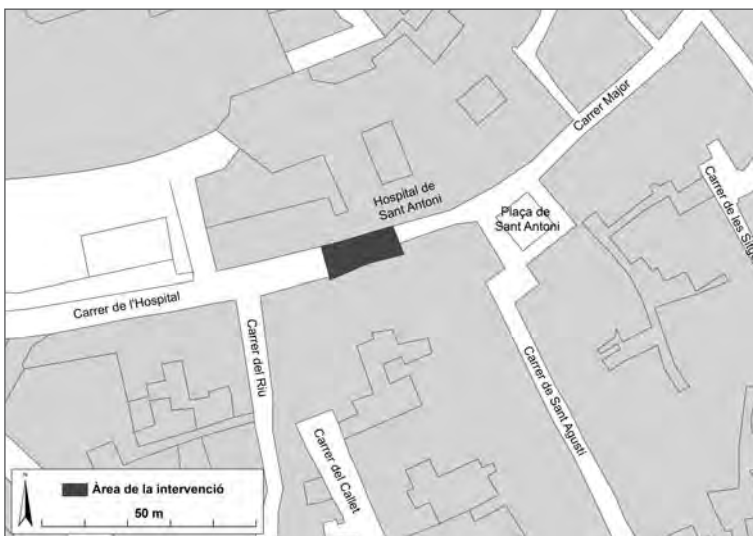

Fig. 2.
Plànol de situació de la intervenció.
Autor: Xavier Bermúdez.

⁴ M. SALAS (1996), «Les obres d'emmurallament de la vila de Tàrrrega (1366-1370)», *URTX. Revista Cultural de l'Urgell*, núm. 9, p. 87; F. EIXIMENIS (1983), *Lo Crestià*, Barcelona, Edicions 62.

Consells núm. 3, on es fa esment a la construcció dels portals de les muralles,⁵ s'especifica que s'han de desfer els portals antics, que han quedat dins del nou perímetre murallat. Aquesta referència i altres documents, així com el traçat urbà de diferents carrers que reflecteixen antics límits de la població, posen de manifest que hi ha muralles i elements defensius associats a aquestes construccions anteriors a la segona meitat del segle XIV. El portal de Sant Antoni era un dels portals principals de la vila i tot apunta que ja era un punt d'entrada a Tàrrrega abans de les obres d'emmurallament de la segona meitat del segle XIV. Segons Segarra i Malla,⁶ per aquell portal passava el camí reial. El portal donava a l'antiga placeta de Sant Mateu, que, a partir del 1319, s'eixampla gràcies al permís reial de Jaume II. Posteriorment, la plaça rep el nom de Sant Antoni.

Durant la primera meitat del segle XVII, la documentació ens indica que, en visites fetes a les muralles per responsables del Consell de la Vila, hi ha una preocupació pel manteniment de les muralles i del fossat davant de la deixadesa d'alguns vilatans. Un dels episodis dels quals tenim constància és el que tracta sobre els abocaments incontrolats d'escombraries i runes fora dels portals.⁷ L'any 1617 es menciona que la plaça de Sant Antoni i el portal estaven plens d'escombrieries i de terra, per la qual cosa es disposà que no es tirés runa en aquells indrets.

Els segles XVIII i XIX van suposar l'enderrocament de molts trams de la muralla de Tàrrrega a causa del creixement urbà i també d'episodis com la riuada de Santa Tecla de l'any 1874, que enderrocà tot el tram de muralla de la banda sud, vora el riu Ondara. Pel que fa al portal de Sant Antoni i part del tram de muralla proper, sembla ser que haurien quedat superats per noves construccions durant la segona meitat del segle XVIII,⁸ tot i que en el gravat de Pier Maria Baldi del 1668 s'in-

tueix un possible raval o bé un indret amb construccions (potser corrals per al bestiar) que estaria situat fora de la muralla, a la zona del carrer de l'Hospital o en un indret que en el dibuix està a mig camí entre el castell i l'angle sud-oest de la muralla de Tàrrrega, vora el riu Ondara (fig. 3). Amb tot, a la *Colección de Noticias de la Antigua Real Villa de Tàrrrega*, un document anònim i inèdit del final del segle XVIII,⁹ es fa una relació dels portals que tindria la muralla, comptabilitzant-ne encara vuit dels dotze que hauria tingut en època medieval. Això podria indicar que, si bé hi hauria alguns trams de muralla que s'haurien tirat a terra o que haurien quedat superats per noves construccions, podria ser que la major part dels portals encara estigués en ús.¹⁰

Pel que fa a la conservació actual del traçat de les muralles de Tàrrrega, cal dir que hi ha diferents elements que encara es conserven: en uns casos, pel que fa a fonamentació i primeres filades, i en d'altres, pel que fa a

Fig. 3.
Detall del gravat de Pier Maria Baldi del 1668, on s'aprecia la zona del portal de Sant Antoni amb estructures construïdes fora muralla i es fa palès l'estat de degradació de la muralla en aquest sector.

⁵ Vegeu M. SALAS (1996), «Les obres d'emmurallament de la vila de Tàrrrega (1366-1370)», *URTX. Revista Cultural de l'Urgell*, núm. 9, p. 81-96.

⁶ J. M. SEGARRA I MALLA (1984), *Història de Tàrrrega amb els seus costums i tradicions*, vol. I: *Segles XI-XVI*, Tàrrrega, Museu Comarcal, p. 84. Segarra i Malla es basa en el privilegi del 7 d'octubre de 1319 de Jaume II (ACUR, FMT, Col·lecció de Pergamins, núm. 20).

⁷ ACUR, FMT, *Llibre de Consells 1613-1626*, f. 112 i 139v-140.

⁸ Segarra i Malla apunta que, l'any 1695, l'Ajuntament vengué el mur de la muralla que anava del portal de Sant Antoni al portal de Sant Agustí (conegut com a «mur d'en Elies») als propietaris del carrer de Sant Agustí que hi limitaven per tal de fer-hi corrals. El que creiem nosaltres que es vendria podria ser el carreró que estaria situat dins de les muralles per convertir-lo en corrals fins a la paret de la muralla. Aquest fet no inutilitzaria la muralla, que continua vigent en aquest traçat. J. M. SEGARRA I MALLA (1984), *Història de Tàrrrega amb els seus costums i tradicions*, vol. I: *Segles XI-XVI*, Tàrrrega, Museu Comarcal, p. 196.

⁹ Manuscrit inèdit propietat de la família Saula Briansó.

¹⁰ Caldria fer una recerca documental a fons sobre les obres d'enderrocament dels portals i els trams de muralles de Tàrrrega a partir de la documentació municipal.

estructures en alçat força senceres, com és el cas del tram que va del portal de Sant Antoni cap al riu.

El portal de Sant Antoni i el tram de la muralla a l'entorn del carrer de l'Hospital van ser objecte, durant el segle xx, de nombroses obres. Les obres d'ampliació de la Residència de Gent Gran de l'Hospital, fetes ara fa uns quaranta anys, van afectar sens dubte el poc que deuria quedar del tram de muralla que aniria del portal de Sant Antoni fins al castell. La xarxa de clavegueram i altres obres practicades al subsòl també han afectat les diferents estructures defensives que restaven soterrades sota el nivell del paviment del carrer. Malauradament, en cap d'aquestes ocasions, al llarg dels anys seixanta i setanta del segle xx, no es va fer cap tipus de seguiment, control arqueològic ni documentació quan es van fer les obres.

3. La intervenció arqueològica

La intervenció arqueològica s'inicià traient part de la vorera i del paviment del carrer que cobria les restes de les estructures que s'identificaren com a muralla i com a part de la torre que protegiria la porta d'entrada per la banda sud, de la qual s'identificà el pany de mur nord de l'esmentada torre. Inicialment, es realitzaren uns rebaixaments controlats amb excavadora en una franja de 10 m de llargada × 2 m d'amplada (entre la vorera i les façanes de la banda sud del carrer i la claveguera que circula per l'espai central), fins a arribar a nivells arqueològics no alterats per les obres d'urbanització i pavimentació del carrer fetes a la segona meitat del segle xx.

A partir d'aquest punt, es continuà l'excavació de forma manual, traient i documentant els diferents estrats de rebliment, fins a arribar als nivells geològics del terreny, on es va poder documentar la rasa de fonamentació de la muralla i la torre. L'excavació va permetre, a més a més, documentar estructures anteriors a la muralla del segle xiv que podien tenir també una funció defensiva.

D'aquesta manera, la intervenció va permetre localitzar i documentar part d'una torre i d'una muralla associada a ella en el punt on hi havia el muntant nord de la porta. No es va poder documentar, però, l'amplada de la porta (que seria inferior a 4 m) ni el muntant

nord d'aquesta, ja que la situació de la claveguera vigent no ho va permetre. D'altra banda, l'excavació se centrà només en el sector susceptible de ser afectat per les obres.

Un cop finalitzada l'excavació, es dugué a terme una planimetria precisa de les restes localitzades,¹¹ amb la planta i l'alçat de les estructures. La troballa ha quedat situada en el plànol urbà de Tàrraga de manera que, de cara a futures actuacions, hi quedi constància de la situació de la muralla i de les estructures defensives annexes.

4. Les estructures i l'estratigrafia més significatives localitzades en relació amb el portal i la muralla. Avenç d'interpretació¹²

4.1. Estructura 1. El portal i la torre atribuïbles als anys 1366-1370 i unitats estratigràfiques relacionades

Aquesta estructura està formada per diferents alineacions de murs agermanats entre ells fruit d'un sol fet constructiu, que hem englobat dins la UE 1, així com per la seva rasa de fonamentació, la UE 55, i el farciment de la rasa, la UE 56 (fig. 4). D'una banda, tenim la muralla amb el muntant sud del portal. La muralla segueix una orientació sud-nord, mesura 1,80 m d'amplada i la seva llargada conservada, per la cara externa, és d'1,83 m fins a la cantonada interna, a partir de la qual arrenca vers l'oest el mur de la torre amb el qual forma un angle de 90°. La muralla presenta evidències d'una porta a una distància d'1,20 m de la cantonada interna o punt de connexió amb la torre. En aquest punt, s'hi evidencia l'inici del muntant sud de la porta, que conserva tan sols tres filades d'alçada (uns 80 cm) i, a continuació, una zona plana vers el nord (de 70 cm de llargada), que actuaria de marxapeu o serviria de base d'un marxapeu de pedra avui desaparegut, tot marcant un hipotètic nivell de pas a una cota d'uns 50 o 60 cm de diferència respecte de l'actual nivell de carrer. El tram de muralla conservat, que només conserva una llargada màxima des de la torre d'1,90 m, ens planteja el dubte de com es resoldria la part de sota del llindar de la porta a partir de la finalització d'aquest mur, ja que una part de la porta no tindria fonament. El més lògic és pensar (i, de fet, s'ha constatat arqueològicament) que aquesta zona, a partir de l'extrem nord de la muralla,

¹¹ Feina feta per l'arqueòleg Pèir Còts e Casanha.

¹² Agraïm a Josep Maria Vila la col·laboració i els consells en relació amb la interpretació del funcionament de les estructures defensives del portal de Sant Antoni.

Fig. 4.
Estructures localitzades corresponents al portal,
que hem atribuït a la
segona meitat del segle XIV.

Fig. 5.
Detall de la rasa de fonamentació de l'estructura 1, muralla i torre del portal del segle XIV.
També s'hi aprecien els nivells geològics retallats per la rasa i com aquesta afecta l'estructura 5 (UE 7).

per sota el nivell de pas que marca la porta estaria reblerta de terres. Les obres de construcció de la xarxa de clavegueram modern no permeten afinar més aquesta hipòtesi, ja que tallen una bona part de l'estratigrafia en aquest punt. En qualsevol cas, el mur inferior de la muralla que aniria per sota del marxa-peu té, a l'extrem nord, un acabament poc cuidat, però que coincideix amb la línia de la seva rasa de fonamentació inferior, per la qual cosa suggerim que la irregularitat esmentada ja presentaria aquest acabat des d'un principi i s'explica perquè aquestes filades inferiors de la muralla estaven destina-

des a quedar amagades per sota del nivell de pas. El mur de la torre, que té una orientació est-oest, forma una mateixa unitat constructiva amb la muralla, són físicament solidaris, per la qual cosa es desprèn que són del mateix moment constructiu. La llargada visible de la muralla per la cara interna (o est) és de 4,26 m fins al límit de l'excavació.

Pel que fa al tram de torre visible agermanat amb la muralla, la seva llargada és de 4 m i la seva amplada visible, fins al límit de l'excavació, d'1,37 m. En el seu extrem oest, forma un angle de 270° i continua seguint

un traçat nord-sud. Aquest mur correspon-
dria a la cara nord de la torre. El parament
extern (o nord) de la torre presenta un es-
glaonament, a mode de banqueta, especial-
ment evident en les quatre filades inferiors
properes a la rasa de fonamentació. Aquest
esglaonament coincideix, en bona part, amb
les filades que quedarien soterrades de la
torre, mentre que les filades superiors pre-
sents un parament recte (especialment les
tres últimes conservades, coincidint amb la
línia o cota del marxapeu de la porta; així, el
mur reula uns 50 cm de la filada inferior
vista, on s'inicia la rasa de fonamentació)
fins a les dues filades superiors. S'aprecien
des del nivell on es detecta la rasa de fona-
mentació un total de nou filades, disposa-
des regularment, que sumen una alçada
total de 2,20 m.

Tota l'estructura 1 es troba feta amb carreus
de pedra calcària tallats regularment for-
mant filades d'una mateixa alçada, lligada
amb morter de calç. Les alçades de les fila-
des van dels 14 als 25 cm. S'aprecia una al-
çada màxima conservada de l'estructura de
2,70 m en el tram de muralla. L'estructura
presenta unes filades de fonamentació
identificables a partir de la localització de la
rasa de fonamentació, la UE 55,¹³ que se-
gueix paral·lela a escassos centímetres del
pany oest de la muralla i del mur nord de la
torre. El parament del pany de muralla que
marca el portal és recte en la cara externa
oest i també a la banda nord, a partir del
muntant de la porta.

L'estructura s'ha interpretat com el tram de
la muralla corresponent al portal de Sant
Antoni i com a part d'una de les torres que
protegiria el portal per la banda sud. La torre

és, com ja hem apuntat, de construcció si-
multània a la muralla. Tant la continuació de
la muralla com la de la resta de la torre vers
el sud es posen per sota de la vorera i la
casa número 9-A del carrer de l'Hospital.

La cronologia de construcció de la muralla i
la torre la fixem bàsicament per la seva rela-
ció estratigràfica amb la UE 5, un estrat que
s'entrega a l'estructura 1, i per la documen-
tació, entre els anys 1366 i 1370, ja que el
farciment de la rasa de fonamentació, la UE
56, no aporta materials que ens serveixin per
precisar la cronologia.¹⁴

La UE 5 és un estrat d'anivellament de terres
amb una potència considerable, de vora 1,75
cm, que s'entrega o cobreix lateralment la
UE 1, muralla amb portal i torre, i que ens
serveix per donar una datació *ante quem* de
la muralla respecte a aquest estrat¹⁵ (fig. 6).
L'estrat està format per un gran abocament
de terres, runa i deixalles, on trobem teules,
guixeries, encanyissats de guix i materials
ceràmics. És un abocament força homogeni
de dalt a baix, tot i la potència de vora 2 m
que presenta. La funció d'aquests aboca-
ments seria la d'anivellar el terreny per arri-
bar a la cota de pas desitjada per entrar al
portal. L'estrat presenta materials que es po-
den datar en la seva major part entre el final
del segle XIII i la segona meitat del XIV.¹⁶ Pel
que fa als materials de cronologia més re-
cent, que són els que daten, en definitiva,
l'estrat, tenim ceràmica blava valenciana de
la segona meitat del XIV, gris reduïda feudal
i ceràmica vidrada. Destaca la troballa de
dues monedes de Jaume II, encunyades en-
tre els anys 1291 i 1327, tot i que és freqüent
que a mitjan i a la segona meitat del segle
XIV encara estiguin en curs.¹⁷ A banda dels

¹³ La UE 55 és la rasa de fonamentació de la UE 1, és a dir, de la muralla i de la torre del portal de Sant Antoni del 1366-1370. És una rasa dins la qual s'assenta l'estructura 1, tot quedant per la banda nord una amplada entre l'estructura i el límit del retall de 10 a 13 cm, que és reomplert per la UE 56. En aquest punt, és visible una fondària de 40 cm. La rasa talla la roca sorrenca i les margues (UE 55). Pel que fa a la muralla, a l'extrem nord s'ajusta molt a la rasa; a la banda oest, la rasa té una separació d'uns 8 a 13 cm respecte del mur. Pel que fa a la torre, per la banda est la separació entre l'estructura i el límit de la rasa és d'uns 10 cm i, més endavant, de 40 cm. Cap a l'oest, la torre s'ajusta a la rasa sense deixar espai, per la presència del tram de mur 7 (estructura 5) que es conserva. La rasa torna a eixamplar-se a la cantonada oest de la torre, on hi ha una distància de 5 cm.

¹⁴ La UE 56 és el farciment de l'espai resultant entre l'estructura 1 i el límit de la rasa de fonamentació, la UE 55. Està format per una terra de color verd i marró, amb graves fines i petites restes de calç, amb pedres encaixades entre la UE 1 i la línia de retall de la UE 55. Apareix un sol fragment ceràmic que podríem datar, a grans trets, dins del segle XIV. La presència d'un sol fragment de ceràmica és poc indicatiu i ens hem de basar en la UE 5 per fixar al cronologia de l'estructura 1.

¹⁵ La UE 5 cobreix el mur UE 7 (estructura 5) i els estrats UE 27 i 29.

¹⁶ La UE 5 és un estrat de terres abocades on els materials que aporten una cronologia clara són escassos i amb alguna resta ceràmica que, si bé data de la segona meitat del segle XIV, en alguns contextos perdura fins al començament del segle XV. Aquest aspecte fa que, tot i que defensem una cronologia del darrer terç del segle XIV, per a la datació de l'estrat no descartem la possibilitat que les obres d'aquest sector de la muralla del portal de Sant Antoni es poguessin haver allargat fins al començament del segle XV.

¹⁷ Vegeu l'article de M. Clua, «Noves dades per al coneixement de la circulació monetària a la vila de Tàrraga», publicat en aquest mateix dossier.

Fig. 6.
Detall de la UE 5 en
procés d'excavació.

materials que ens serveixen per datar el moment de construcció de la muralla, cal destacar també la presència d'algunes ceràmiques residuals més antigues de tradició i filiació andalusina, que es poden datar entre els segles XII i XIII i que poden haver arribat a Tàrraga a través del comerç¹⁸ (fig. 7).

Pel que fa a la interpretació d'aquest estrat en funció de les obres de la muralla de Pere III, la hipòtesi que creiem més plausible (que posteriorment tractarem més detalladament) és que per bastir el portal es rebaixessin els terrenys per aconseguir la cota del nivell geològic, a partir de la qual es fa la rasa de fonamentació per assentar-hi la muralla. Llavors, dins del mateix període de construcció de la muralla (1366-1370), es reompliria tota la zona fins a la cota del vial d'aquell moment, que estaria uns 60 cm per sota de l'actual i que es correspondria molt possiblement amb l'encaix que fa la muralla, que marca la possible presència d'un marxapeu. De fet, per sota de la UE 5, no s'hi ha localitzat cap nivell de pas o vial contemporani a l'estructura del portal de Pere el Cerimoniós i l'únic que trobem són les restes d'un possible mur defensiu més antic amortitzat i altres estrats que no poden actuar de nivell de pas. Per tot això, hem de suposar que el nivell de pas hauria d'estar per sobre de la UE 5 o que fos la mateixa part superior de la UE 5. Però aquest nivell de circulació no s'ha conservat, ja que la part superior de

Fig. 7.
Fragment d'una possible escudella de Manises, amb decoració en blanc i daurat, recollit a la UE 5, que ens aporta una cronologia del segle XIV per a l'estrat. Dibuix i estudi: Iñaki Moreno i Miriam Esqué (ATICS, SL).

¹⁸ Materials estudiats per Iñaki Moreno i Jordi Ramos.

Fig. 8.
Detall de la UE 60, continuació de la muralla del segle XIV vers el castell.

A la paret de l'ampliació de l'hospital del segle XX, s'hi aprecia l'alçat de la muralla seccionat.

la UE 5 i els hipotètics nivells que hauria pogut tenir per sobre, si n'hi havia hagut algun, es trobaven arrasats pel retall general del moment en el qual es desmunta la part visible del portal i de les muralles.

La UE 60 és una estructura que vinculem a la muralla de Pere III que es troba situada a la banda nord del carrer de l'Hospital, per sota de la vorera de la façana de l'ampliació de l'hospital i alineada amb el traçat de muralla de l'estructura 1. El mur es troba format

per blocs de pedres calcàries de mida gran, amb lloses, pedra petita i grava amb morter de calç entremig. En l'excavació es va poder apreciar una llargada de 50 cm, una amplada d'1,65 m i una potència de tres filades (uns 60 cm) per sota de la vorera.¹⁹

A mode d'interpretació, podem afirmar que es tracta de la continuació de la muralla dels anys 1366-1370 vers el nord. De fet, a la paret de l'hospital s'aprecia perfectament l'alçat d'aquesta estructura que trobem per sota de la vorera²⁰ (fig. 8). En aquest punt, la muralla té una alçada de vora 4,20 m, que s'han de sumar als metres que es troba soterrada (que són més dels 60 cm que s'ha pogut veure a la secció de la rasa 61). El fet que aquest tram de muralla es trobi tallat per l'extrem sud per un retall modern per instal·lar serveis sota la vorera no ens ha permès veure el muntant nord del portal i, per tant, tampoc no hem pogut documentar l'amplada total de la porta de la muralla.

4.2. Estructura 4. Fortificació adossada a la torre del portal de Pere III

Aquesta estructura està formada per la UE 6 i la rasa de fonamentació UE 57 i el farciment de la rasa, la UE 58. La trobem adossada a l'extrem oest de la torre de l'estructura 1, que hem datat a l'època de Pere III (fig. 9).

La UE 6 és un mur que presenta dos traçats que formen un angle de 90°, l'un orientat d'est a oest, que segueix la línia del mur nord de la torre de l'estructura 1, i un segon tram orientat de sud a nord. És un mur de maçoneria lligat amb morter de calç. Presenta tant pedra calcària com sorrenca de mides mitjanes i petites. No s'aprecia la seva amplada total per la banda sud, ja que es posa per sota de la vorera del carrer i només són visibles 1,06 m de la seva amplada total, que suposem que és d'1,25 m, a jutjar pel tram sud-nord, amb el qual és contemporani i que és fruit del mateix moment constructiu. Presenta una llargada de 3 m (en el sentit est-oest) entre el mur de la torre de Pere III (UE 1) i la cantonada interna que hi

¹⁹ Es troba tallada per la UE 61, rasa de gas natural i altres serveis. Se li adossa la UE 62 (paret de l'hospital). Se li recolza o la cobreix lateralment l'estrat UE 5.

²⁰ La paret de façana de l'ampliació de l'edifici de l'hospital vers l'oest, la UE 62, aprofita la secció del tram visible per sobre de la vorera del mur 60, identificat com a muralla. El mur nou de l'hospital se li adossa per la banda est i oest, tot integrant-lo dins de la nova obra. L'ampliació de l'hospital data dels anys cinquanta del segle XX; en fer-se, es va rebaixar l'hort de l'hospital, que es trobava al nivell del primer pis de l'hospital, a la banda oest de l'edifici, i que molt possiblement tocava la muralla, que devia fer-li de mur de contenció a l'oest. En rebaixar els terrenys fins al nivell del carrer de l'Hospital, fonts orals ens han informat de l'aparició d'una multitud de tombes per sota del nivell de l'hort.

ha a l'extrem oest de la paret, on trenca formant un angle recte cap al nord. Si sumem el gruix del mur oest, tindríem un total de 4,25 m de llargada total de l'estructura 4 en sentit est-oest. En el tram sud-nord, l'estructura 4 presenta, tal com ja hem apuntat abans, una amplada d'1,25 m i conserva una alçada màxima visible de 2,70 m. La part conservada d'aquesta estructura només tindria cara vista a la banda oest d'aquest tram sud-nord. La resta de les cares no serien visibles i restarien soterrades d'ençà del seu moment de construcció (fig. 10 i 11).

Pel que fa a la seva relació amb altres estructures i amb l'estratigrafia que s'hi troba en contacte, el més remarcable és que l'estructura 4 és posterior, constructivament parlant, a l'estructura 1 o muralla amb torre i porta de Pere III, a la qual s'hi adossa. El mur UE 6 de l'estructura 4 omple la rasa de fonamentació UE 57.²¹ Se li recolzen, per la

banda oest del tram sud-nord del mur, les UE 34 i 54, que són nivells de sedimentació del fossat que comentarem seguidament.

L'estructura 4 s'ha interpretat com una estructura defensiva avançada feta per reforçar les defenses del portal de Sant Antoni. Ara per ara, l'absència de materials en el farciment de la rasa de fonamentació i l'absència de nivells d'ús associats a l'estructura, que es troba arrasada més enllà del seu nivell de fonamentació, no permeten precisar amb detall la datació de l'estructura. Creiem que, com a mínim, la seva cronologia és posterior al 1370 o a la darrereria del segle XIV, ja que, tal com hem dit, s'adossa a la torre del segle XIV i la seva rasa de fonamentació (UE 57) talla la UE 5, un nivell datat al voltant de les tres darreres dècades del segle XIV i que s'entrega a la torre i a la muralla del XIV. D'altra banda, l'estructura 4 és clarament anterior al començament del segle XVII, ja que se

Fig. 9.
Estructura 4 des de l'oest.
Al fons, en segon terme, l'estructura 1.

²¹ La UE 57 és la rasa de fonamentació del mur UE 6. S'ha pogut documentar per la banda nord d'aquest mur, el qual s'ajusta molt a la rasa (només en alguns punts es veu una distància màxima de 7 cm entre el límit de la rasa i l'estructura, un espai farcit per la UE 58). La UE 57 talla la UE 5, un aspecte que ens aporta una dada cronològica de posterioritat del mur respecte a aquest estrat abans comentat. El retall s'aprecia des de la part superior de la UE 5 fins a la seva part inferior, amb una profunditat de més de 2,30 m. L'excavació de la UE 58, el farciment de la rasa de fonamentació, no va permetre precisar la cronologia de l'estrat a causa de l'absència de materials en el tram excavat, fet que, a la vegada, hauria aportat també dades sobre el moment de construcció del mur 6.

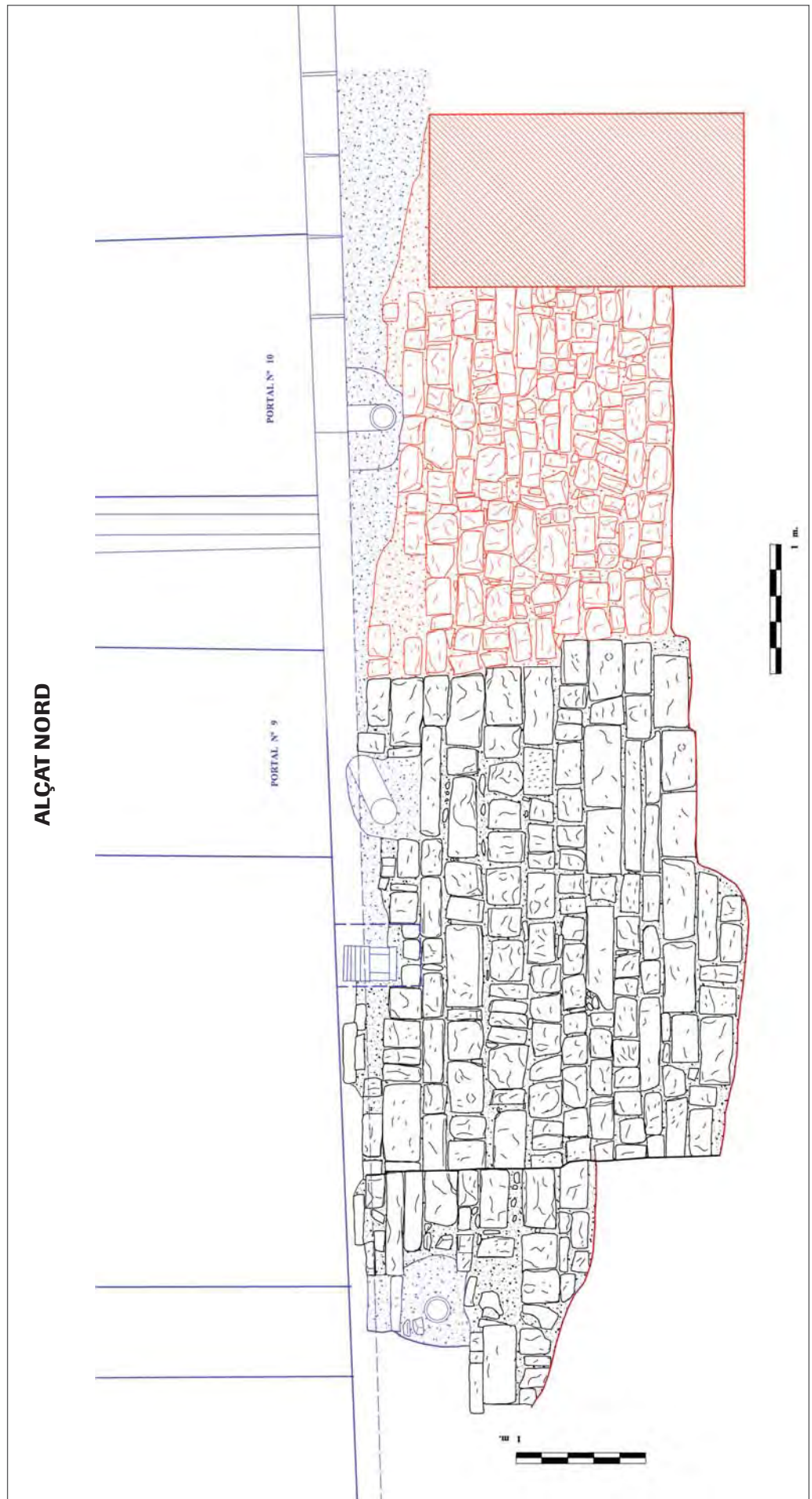

Fig. 10.
**Alçat nord de les
 estructures 1 (UE 1)
 i 4 (UE 6), en vermell.**
 Autor: Peïr Còts.

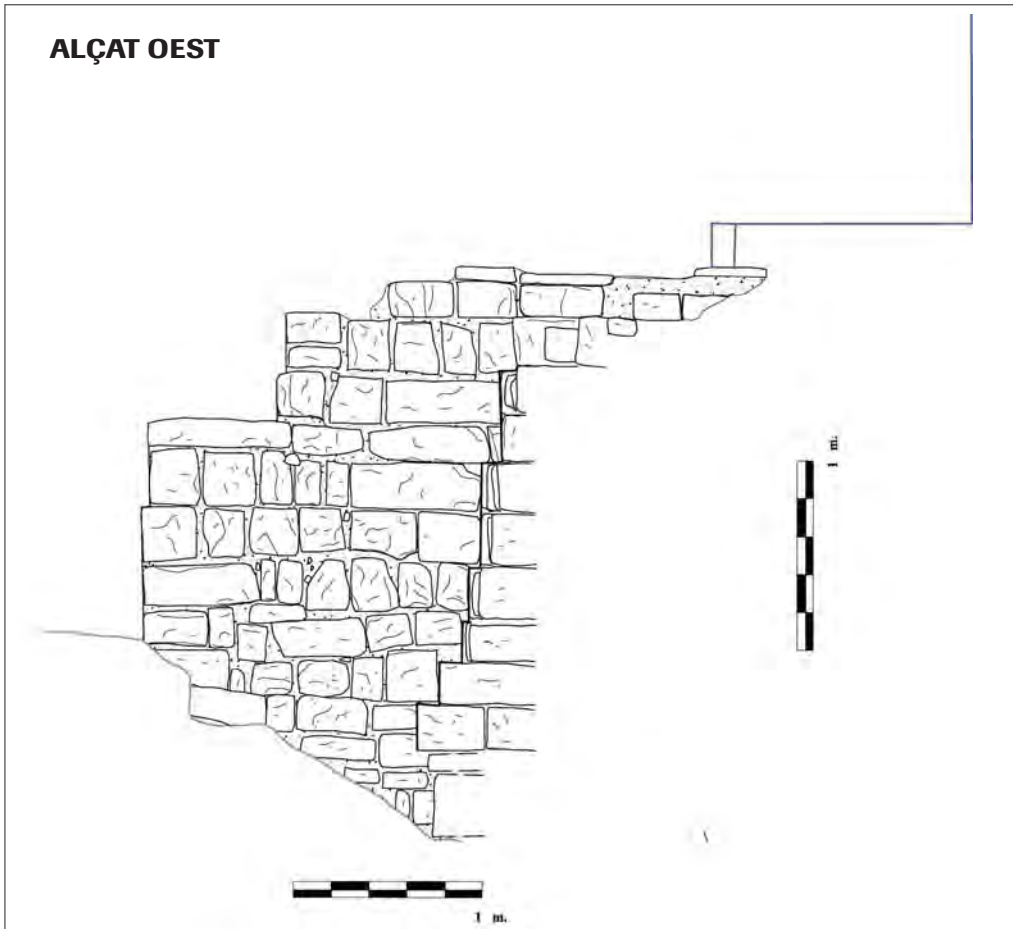

Fig. 11a.
Alçat oest de
l'estructura 1 (UE 1).
 Autor: Pèir Còts.

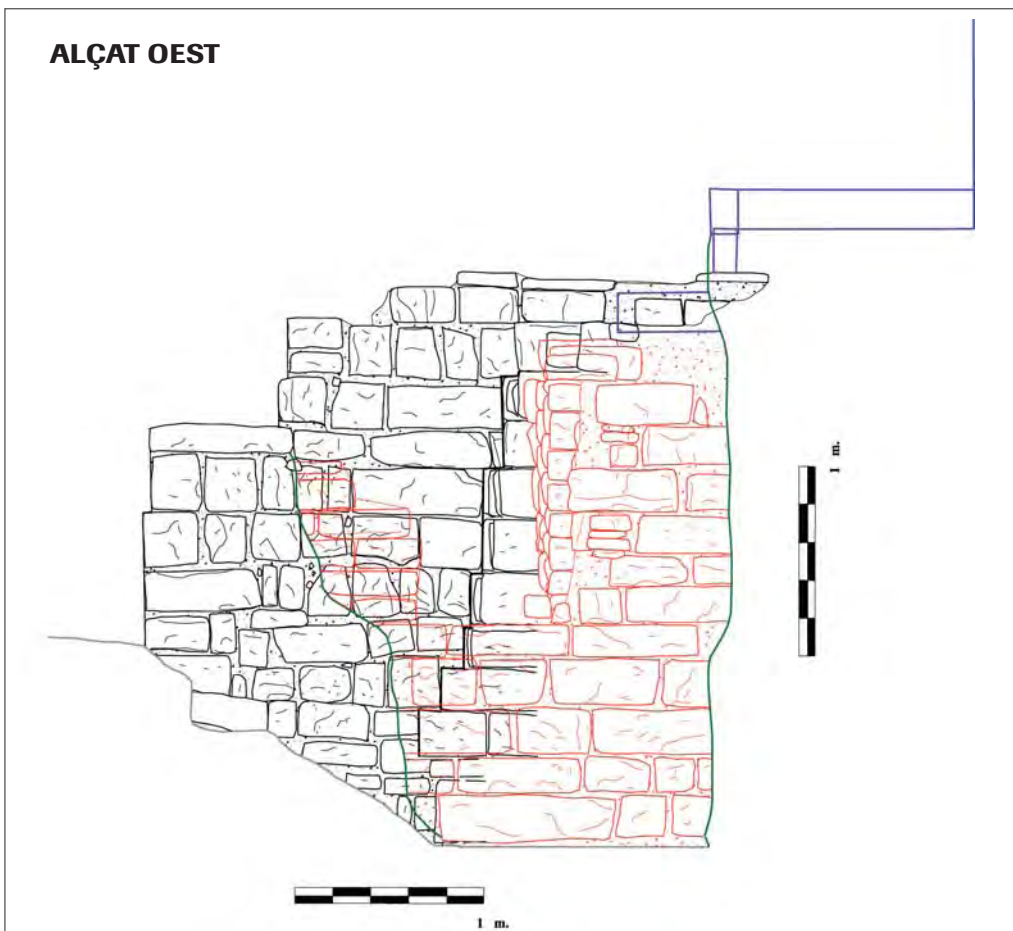

Fig. 11b.
Alçat oest de
l'estructura 4 (UE 6),
en primer terme
i en vermell, i de
l'estructura 1 (UE 1),
en segon terme
i en negre.
 Autor: Pèir Còts.

Fig. 12.
UE 54, possible nivell de rebliment del fossat, en relació amb la UE 6 de l'estructura 4.

li entreguen nivells amb materials de la segona meitat del segle XVI i de la primera meitat del XVII per la banda externa (o oest), les anteriorment esmentades UE 34 i 54 (fig. 12).

4.3. El fossat

Aquesta estructura, atesa la limitació de l'excavació pel que fa a l'espai, només la podem intuir per les referències documentals i

per la identificació de dos nivells de sedimentació o d'abocaments, les UE 34 i 54, abocaments de terres fets al que creiem que seria l'interior del fossat. Aquest fossat intuït, però no delimitat, correspondria a la fase posterior al portal de Pere III, bastit entre els anys 1366 i 1370, és a dir, a l'ampliació de les defenses amb l'estructura 4, formada bàsicament pel mur UE 6. Els dos estrats de sedimentació esmentats han estat excavats en una petita extensió, però desconexem el seu abast real i si arriben a ocupar tot el fossat o bé només representen abocaments molt localitzats al peu de les muralles.

La UE 34 és el primer nivell d'abocaments identificat per sota de l'actual vial. És un estrat format per terra flonja i poc compactada amb runa, escombraries i ceràmica provinent d'un únic o de diferents abocaments coetanis, que es podrien datar entre la segona meitat del segle XVI i primer quart del segle XVII. S'ha pogut excavat i documentar una franja de 150 cm de llargada x 70 cm d'amplada, a la part superior, i de 140 cm x 70 cm, a la part inferior, vora la vorera sud del carrer de l'Hospital i en contacte, recolzant-se, amb la cara externa del tram oest del mur UE 6 (estructura 4).²² A banda de restes de runa i altres elements, l'estrat presenta molta quantitat de ceràmica del començament del segle XVII i de la segona meitat del segle XVI. Hi abunden la ceràmica gris reduïda de Verdú i plats i escudelles de reflex metàl·lic amb decoracions pròpies de la cronologia comentada (fig. 13). L'estrat es recolza o cobreix lateralment la cara externa oest de la UE 6.

S'ha interpretat com un gran nivell d'abocaments de runes i deixalles abocades fora muralles, a la vora del portal de la muralla, molt possiblement a l'indret on hi hauria el fossat. Aquest fet es posa en relació amb la documentació sobre l'estat de deixadesa de les muralles al començament del segle XVII i amb la notícia d'abocaments de runa vora els portals.

La UE 54 és un nivell inferior d'abocaments per sota de la UE 34, amb presència de materials ceràmics de cronologia similar a l'anterior.²³ Com a interpretació, podem dir que, de la mateixa manera que la UE 34, són abocaments de terres amb runes i amb materials ceràmics especialment del segle XVI i de

Fig. 13.
Fragment d'un plat d'ala de ceràmica blava catalana.
Presenta el motiu central vegetal envoltat per traços de triple pinta i orla de Z. Final del segle XVI-començament del XVII. Dibuix i estudi: Iñaki Moreno i Míriam Esqué (ATICS, SL).

²² La terra d'aquest estrat té una coloració marró fosc, arenosa, solta, amb taquetes de calç i molta presència de runa, maó, tovots, teula i pedres de diferents mides. També presenta restes de morter, taques i bossades de cendres i pedres cremades, bossades de graves i argiles compactes barrejades, carbons, restes òssies, cargols, etc.

les primeres dècades del xvii, tot i que hi ha elements residuals dels segles xiv i xv (fig. 14). Pel que fa al material d'època moderna, destaquen les escudelles de reflexos metàl·lics amb decoració de pinzell pinta propis de la segona meitat del segle xvi.

4.4. Unitats estratigràfiques relacionades amb l'amortització de les estructures 1 i 4

Pel que fa al moment d'amortització última de les estructures 1 (UE 1) i 4 (UE 6), hem documentat la UE 35, retall o arrasament que afecta tot l'alçat del portal del segle xiv i l'estructura defensiva annexada posterior, tot deixant les restes conservades per sota del nivell de circulació. També afectaria, tal com hem apuntat anteriorment, la UE 5.

Aquesta acció es fa molt possiblement per fer un pas més ampli per entrar al carrer de l'Hospital des de fora de la vila i pel creixement d'un raval del portal vers l'oest. L'arrasament no sabem si és fruit d'un sol moment o de diferents moments; en qual-sevol cas, amb aquesta UE fem referència al moment final.

4.5. Estructura 5 i unitats estratigràfiques relacionades

Aquesta estructura que trobem als nivells inferiors del l'excavació està formada per la UE 7, mur identificat com una estructura defensiva anterior a l'estructura 1, i les UE 30 (arrasament de l'estructura), UE 32 (rasa de fonamentació) i UE 33 (farciment de la rasa de fonamentació) (fig. 15).

La UE 7 és un mur de pedra lligada amb fang pastat que segueix una orientació est-

²³ La UE 54 es un estrat de terres de color roig, amb restes de calç (grans i petites), restes d'argiles, margues verdes, pedra calcària, petits carbons, molta ceràmica de la primera meitat del segle xvii i més antiga. També hi ha restes de ferro. Pel que fa a la composició, és similar a la UE 34, però és de consistència més compacta i plàstica. De la mateixa manera que la UE 34, també s'entregaria a la cara oest del mur UE 6. Aquest estrat podria estar format per petits abocaments de runa fets en diferents moments, però de característiques similars i separats per poc espai de temps entre ells. Els abocaments es van fer, molt possiblement i tal com hem apuntat també en el cas de la UE 34, dins del fossat de vora la zona del portal. Pel que fa a la presència de materials del segle xvii dins d'un estrat amb un clar predomini de ceràmiques de la segona meitat del xvi, hi ha la possibilitat que els pocs fragments de ceràmica del començament del segle xvii puguin ser considerats com una intrusió del nivell superior. Amb tot, cronològicament, les UE 34 i 54 no difereixen gaire.

Fig. 14.
Fragment de plat de ceràmica blava de Barcelona, amb decoració central d'estrella de mar i orla amb motius estilitzats. Segles xv-xvi. Dibuix i estudi: Iñaki Moreno i Míriam Esqué (ATICS, SL).

Fig. 15.
Vista de l'estructura 5 (UE 7) des de l'est. Possible estructura defensiva anterior al segle xiv.

oest i que presenta una amplada d'entre 84 i 97 cm i una llargada conservada de 3,71 m. Té una potència màxima de set filades (cada filada fa uns 14-15 cm d'alçada), amb una alçada màxima conservada de 90 cm. El mur presenta dues cares vistes i es troba construït amb pedra calcària poc treballada de mida mitjana i gran. L'interior del mur té un farciment de pedra petita i mitjana i terra.

L'estructura s'assenta directament sobre la roca natural, margues retallades per la rasa de fonamentació per assentar-hi el mur. La cara sud del mur presenta un desplom de 17 cm respecte del terra a la part superior, fet que ens indica que el mur es trobaria en mal estat de conservació en el seu moment d'amortització.

A més de l'arrasament superior, per l'extrem est, el mur també es troba clarament tallat, molt possiblement a conseqüència de la construcció de l'estructura 1 o portal de l'època de Pere III. Per la banda oest, el límit d'excavació marcat per la presència de la claveguera vigent al carrer no va permetre veure l'extrem del mur UE 7. Podria ser que estigués completament tallat, però no descartem que el mur acabés en aquell punt o bé que formés angle cap al nord.²⁴

Pel que fa a la interpretació, atesa l'amplada del mur i la seva situació immediata al portal

bastit en temps de Pere III, la hipòtesi més versemblant és que el mur formi part d'una estructura defensiva anterior als anys 1366-1370 i que l'haguem d'interpretar com un possible tram de la muralla o mur d'una possible torre, atesa la seva orientació, anterior a aquesta data. És evident que la nova fortificació dels anys 1366-1370 la desmunta en la major part de la seva alçada, la secciona i l'amortitza.

En relació amb l'estructura 5 (UE 7), tenim diferents unitats estratigràfiques que corresponen al moment de construcció de l'estructura: la UE 32 i la UE 33.²⁵ D'altra banda, s'han identificat els retalls UE 30 i UE 51,²⁶ que corresponen al seu desmuntatge, i altres nivells en contacte amb l'estructura, que pertanyen a un moment posterior o d'amortització d'aquesta, com la UE 29.²⁷ Pel que fa als nivells anteriors a aquesta estructura, destaquem la UE 31, un nivell anterior a les primeres estructures defensives documentades (estructura 5) i tallat per la rasa de fonamentació del mur UE 7 d'aquesta estructura. L'estrat es troba en contacte directe amb la roca, la UE 50, a la qual cobreix, i presenta materials residuals de diferents cronologies, tot essent els materials atribuïts al període prefeudal o altomedieval els que aporten una cronologia per a l'estrat, tot i que són fragments de petites dimensions i de difícil precisió cronològica.²⁸

²⁴ Pel que fa a les relacions estratigràfiques, el mur UE 7 es troba cobert per la UE 5 i se li entrega o cobreix lateralment la UE 29. L'estructura s'assenta damunt del nivell geològic per la banda sud, però, de fet, omple la rasa de fonamentació UE 32. També es troba cobert lateralment per la UE 33, que és el farciment de la seva rasa de fonamentació.

²⁵ La UE 32 és el retall de la rasa de fonamentació del mur UE 7. El límit nord del retall segueix paral·lelament el mur a una distància de 30 cm respecte d'aquest. El retall afecta la UE 31 i la roca sorrenca UE 50. La UE 33 és el rebliment amb terra de la rasa de fonamentació (UE 32) del mur 7. És un estrat de terra marró amb presència de restes de margues, argiles i roca sorrenca descomposta. Els materials no faciliten la seva precisió cronològica, ja que tenim escasses restes de fauna i un sol fragment ceràmic gris reduït de torn lent que podria ser de tradició islàmica. Es pot datar de forma àmplia entre el segle XI i el final del XIII. L'estrat es troba tallat per la UE 51 i cobert per la UE 29.

²⁶ La UE 30 és el retall que afecta el mur 7 (estructura 5) en la part superior i l'extrem oest. A mode d'interpretació, és el desmunt de l'estructura 5 (UE 7). És igual o contemporani a la UE 51 (retall localitzat a l'extrem est). La UE 51 és un retall igualat a la UE 30, que afecta la UE 7 per l'extrem est i l'estrat UE 33 i que arriba fins a la roca sorrenca al nord. Els límits amb les bandes est i sud no es veuen a causa de la construcció de la UE 1. Aquets retalls, que suposen el desmunt de la major part de l'alçat de l'estructura, creiem que podrien tenir relació amb la construcció de la muralla i la torre UE 1. A tall d'hipòtesi, creiem que el desmunt parcial d'aquesta estructura defensiva antiga es fa de cara a la construcció de la nova, que es bastiria entorn dels anys 1366-1370, moment en el qual també es datarien els retalls esmentats.

²⁷ La UE 29 és una capa de terra sota la UE 5, similar a la UE 5 però de coloració marró més clara, més beix i més arenosa. Presenta un gran percentatge d'argiles i margues abocades i esmicolades. També presenta pedres calcàries i sorrenques petites. Aquesta unitat estratigràfica només s'ha pogut identificar, per sota de la UE 5, en el tram que va del mur 7 al tall o límit nord de l'excavació. Té entre 20 i 25 cm de potència. Cobreix l'estructura UE 7 i els estrats UE 31 i 32. A mode d'interpretació, és un primer nivell d'abocaments que amortitzen l'estructura 7 un cop ha estat retallada i desmuntada en la seva major part. Podria tractar-se d'uns abocaments de terres anteriors en el temps a la UE 5, o bé podrien ser fruit del mateix moment, tot i que sensiblement anteriors. A l'estrat s'ha documentat un fragment de ceràmica gris possiblement islàmica que pot ser un fragment rodat anterior a la cronologia de l'estrat, que datem en relació amb el moment d'amortització de l'estructura 7 per fer la construcció de l'estructura 1, possiblement entre els anys 1366 i 1370.

5. Conclusions

La intervenció realitzada l'any 2005 al carrer de l'Hospital ha permès documentar una part significativa del portal de Sant Antoni. L'excavació també ha servit per situar les estructures conservades, per avaluar la potència i l'estat de conservació de les mateixes i per fer una aproximació cronològica de les estructures defensives anteriors i posteriors a les restes del portal de l'època de Pere III el Cerimoniós. Hem intentat contrastar les restes exhumades amb la documentació existent pel tal de donar més llum a la seva interpretació i, en determinats casos, les hem posat en relació amb trams de muralla que es troben a la vista dins dels edificis de l'entorn immediat al portal.

Pel que fa a l'avaluació de l'estat de les restes, cal dir que, tot i estar afectades per rases de clavegueres i altres serveis, el seu estat de conservació és força bo. També s'han pogut evidenciar la qualitat del parament i la bona factura de l'obra, així com altres característiques de les estructures defensives de la segona meitat del segle XIV i de la fase posterior. No obstant això, les limitacions d'espai i de temps derivades del tipus d'intervenció duta a terme²⁹ no han permès tenir una visió neta i completa de les estructures defensives.

Si fem una seqüència interpretativa i cronològica de les restes defensives localitzades l'any 2005 i la contrastem amb les notícies documentals i altres coneixements històrics sobre les muralles de Tàrrrega, situem, en primer lloc i per ordre d'antiguitat, l'estructura 5 (UE 7). Tal com hem apuntat, l'estructura 5 és una estructura orientada d'est a oest, conservada de forma molt parcial i visible només en part. Tot i el caràcter residual

de les restes exhumades, creiem que poden correspondre a una estructura defensiva d'un gran interès. La seva situació, en una zona perifèrica de Tàrrrega on posteriorment es fa la nova muralla de Pere III, i l'amplada considerable de l'estructura, de vora 1 m, ens fan hipotetitzar la seva funció en relació amb una primitiva muralla feudal de Tàrrrega anterior al segle XIV. A tall d'hipòtesi, podem dir que la línia que marquen el primer tram del carrer de l'Hospital, la plaça de Sant Antoni i el carrer Major, fins a la plaça Major, sembla reflectir el traçat d'una antiga muralla que encerclaria un primer nucli de la primitiva vila, amb el castell com a fortificació avançada cap a l'oest i el poblament a la falda est. De fet, l'historiador i antic arxiver de Tàrrrega Ramon Berga, en un article³⁰ sobre els portals de la muralla al voltant del 1300, planteja la hipòtesi que el que posteriorment seria el portal de Sant Antoni s'anomenava en aquella època «portal d'en Bernat Ramon», que també relaciona amb el portal de Puyols citat l'any 1280. Si és verídica aquesta notícia històrica, seria viable plantejar la hipòtesi que l'estructura 5, formada fonamentalment pel mur UE 7, pogués correspondre a aquest primer portal. D'altra banda, ja hem esmentat que Segarra i Malla també ens esmenta, en una data anterior a la segona meitat del segle XIV, la presència d'un portal vora la plaça de Sant Mateu que comunica amb el camí reial.

Tal com ja hem apuntat, els materials recollits als estrats vinculats amb aquesta possible estructura defensiva primitiva no permeten precisar la seva cronologia.³¹ Per tant, hem de datar el seu període de funcionament a partir dels volts del segle XI i amb anterioritat a les obres de la segona meitat del segle XIV, que l'amortitzen per la construcció del nou portal. En qualsevol cas, l'estructura es

²⁸ La UE 31 és un estrat que es troba per sota de la UE 29 i que cobreix la roca natural. Es troba format per una capa de terra de coloració beix (possiblement fruit de la contaminació de l'estrat per una fuita de gasoil), amb restes de margues, carbons i petites restes de fauna. De consistència més flonja i homogènia. A la part baixa de l'estrat, agafa una coloració marró i presenta grava fina. Els materials ceràmics són molt fragmentaris i de petites dimensions. Destaca la presència d'un minúscul fragment de ceràmica sigil·lada i altres fragments que podrien ser de ceràmica ibèrica o comuna romana oxidant. També hi ha dos fragments de ceràmica grisa a torn lent indeterminada datats a grans trets en un moment prefeudal. Els materials antics que presenta són fragments rodats, possiblement fruit de les ocupacions de l'ibèric tardà, l'època romana i, tal vegada, tardoromana i islàmica d'aquest sector de Tàrrrega. Cal recordar que al castell, situat a uns 50 m al nord, hi ha materials amb aquestes cronologies a partir del segle I aC, la qual cosa ens indica un poblament de la zona amb més o menys continuïtat des de l'ibèric tardà fins a l'època islàmica, i a partir de mitjan segle XI s'inicia l'ocupació feudal. En qualsevol cas, és un nivell format a base de sediments arrossegats probablement per la pluja i per l'erosió del turó del castell que tindria una cronologia, a tot estirar, prefeudal, amb materials tardoromans barrejats.

²⁹ Excavació feta dins el decurs d'unes obres realitzades en un espai urbà, en el qual una bona part de les estructures es troba afectada per obres modernes de clavegueram i d'altres serveis, així com per la superposició de voreres i de parets de cases.

³⁰ R. BERGA (1948), «A través del lejano medievo: La villa de las doce puertas», *Nueva Tàrrrega*, núm. 215 (17 juliol). Desconeixem la font documental d'on Berga extreu aquests coneixements.

construeix damunt d'un nivell amb molt poca potència que cobreix la roca natural i que presenta materials rodats d'èpoques anteriors, fruit de la sedimentació ocasionada per la pluja i l'erosió del turó del castell, situat vers el nord i on s'ha documentat presència humana des del segle I aC.

Posteriors intervencions en aquest sector de la vila podran aportar més llum sobre la interpretació de l'estructura 5 com una primera línia defensiva anterior al segle XIV. En qualsevol cas, és una possibilitat a tenir molt present de cara a futures intervencions arqueològiques i estudis sobre les defenses anteriors al regnat de Pere III (fig. 16).

L'estructura 1, corresponent a una part d'una torre i un tram de muralla amb restes del portal de Sant Antoni, que atribuïm a les obres de la segona meitat del segle XIV, és cronològicament la segona estructura que trobem a l'excavació. La seva construcció vindria a amortitzar l'estructura 5, formada pel mur UE 7 abans esmentat. Hem de posar l'estructura 1 en relació amb la documentació del temps de Pere III, en un moment d'intensa refortificació de la vila. Aquestes restes defensives de la segona meitat del segle XIV encaixen amb el que ens diu la documentació i, especialment, amb la informació que aporten els capítols del *Llibre de Consells* núm. 3, de 28 de febrer de 1366, sobre la construcció de les muralles. Aquestes es bastirien entre els anys 1366 i 1370, durant el regnat de Pere III el Cerimoniós i en relació amb la guerra amb Castella. Així, en la intervenció s'ha pogut constatar la presència d'una de les possibles dues torres que flanquejarien el portal. D'altra banda, hem de posar el mur de la torre excavada en relació amb les restes ja conegudes de la torre identificada al celler de la casa del carrer de l'Hospital, núm. 9A (antic núm. 7).³² Les parets de la torre que es veuen dins d'aquest celler enllacen amb un llarg tram de muralla conservat en tota l'alçada original.

Pel que fa al procediment, abans esbossat, que pensem que se segueix quan es basteix el nou portal en temps de Pere III, exposem

a tall d'hipòtesi el plantejament següent: les obres comportarien, en un primer moment, el desmuntatge d'estructures antigues que representin un destorb per a la nova construcció; paral·lelament, es realitza un rebaixament del terreny fins a buscar la roca natural per tal de fonamentar la nova construcció en els nivells geològics; posteriorment a la construcció de les noves estructures defensives, o paral·lelament a l'aixecament d'aquestes, es reomple de terra tota la zona fins a la cota del nivell de circulació desitjada; les construccions antigues enderrocades, com ara l'estructura 5, es desmunten només en els trams que dificulten l'assentament de la nova muralla i fins a la cota on no suposen un entrebanc per a la circulació del nou portal (així s'explica que es conservin un tram de l'hipotètic mur defensiu antic cobert per l'estrat de reompliment i d'anivellament UE 5 i altres estrats amb menys potència).

En tercer lloc, tindríem l'estructura 4, formada bàsicament per la UE 6, que té una clara relació de posterioritat respecte del portal de Pere III (estructura 1). La construcció de la nova defensa no amortitza, però, el portal del segle XIV, i creiem que a partir del moment de la construcció de l'estructura 4, ambdós paraments defensius funcionarien conjuntament. Així, interpretem aquesta nova estructura, per les seves mesures i situació, com una fortificació avançada que reforça l'entrada flanquejada per dues torres del temps de Pere III el Cerimoniós. La refortificació d'aquest punt de la muralla s'explicaria possiblement perquè el portal de Sant Antoni era un dels principals portals de la vila i convenia una major protecció fent una doble porta. En vista de l'estratigrafia que s'entrega a l'estructura 4 per la banda oest, hem vist que la seva cronologia és clarament anterior a la segona meitat del segle XVI. El seu moment constructiu quedaria, doncs, emmarcat entre el final del segle XIV (posterior al 1370) i mitjan segle XVI, tot i que, a tall d'hipòtesi, suggerim la possibilitat que es bastís en relació amb la Guerra Civil del segle XV (1462-1466). Així, aquesta torre avançada podria tenir relació amb el procés

³¹ Aquests materials són, tal com hem apuntat, els de l'estrat UE 29, que cobriria l'estructura un cop arrasada i la UE 31, de cronologia anterior i tallada per la rasa UE 32, del mur UE 7, i els materials del reblliment de la rasa UE 32, i els de la UE 33. Pel que fa a la UE 31 (anterior al mur 7), presenta materials anteriors al segle XI, sense poder precisar en ferm la seva cronologia. El nivell d'amortització del mur, la UE 29, presenta tan sols un fragment de ceràmica gris reduïda feta a torn lent i també restes de fauna. Cal dir que dins del mur UE 7 es localitzaren, en el farciment intern, restes de fauna i un minúscul fragment de ceràmica grisa amb la paret prima de difícil adscripció.

³² Hem d'agrair al propietari de la casa, el senyor Jordi Cots, la bona predisposició i la col·laboració amb els tècnics del Museu Comarcal de l'Urgell per facilitar la documentació de les restes de la muralla i la torre de la casa del carrer de l'Hospital, núm. 9A.

Fig. 16.
Planta de l'excavació amb les estructures defensives 5 (UE 7), 1 (UE 1) i 4 (UE 6), corresponents a tres moments diferents, i del cup que amortitza o afecta el pany de muralla del portal del segle XIV (UE 1). Autor: Pèir Còts.

Fig. 17.
**Vista des de l'oest,
 des de l'exterior, de
 les estructures
 defensives del portal
 que configuraven
 l'entrada cap a la
 plaça de Sant Antoni.**

de refortificació de la vila de Tàrraga que es produeix a mitjan segle xv. En els llibres de consells de l'any 1437 al 1442 es fa referència a obres en diferents trams dels murs i portals de Tàrraga, com el d'Urgellet i Santa Anna, on s'arreglen torres.³³ També podria ser el cas del portal de Sant Antoni.

D'aquesta manera, i pel que fa a la fisonomia del conjunt del portal, hem de pensar en un canvi d'imatge entre el moment de construcció del portal de la segona meitat del segle xiv (estructura 1) i el moment en el qual es basteix l'estructura avançada (estructura 4), que dataríem, de forma preliminar, dins el segle xv. Així, en el primer moment, tindríem un portal flanquejat per dues torres quadrangulars que sobresurten (almenys la torre documentada) 4 m res-

pecte de la muralla, i en un segon moment, aquesta imatge evolucionaria cap a una entrada més complexa i fortificada, amb un doble portal. L'afegit crearia, tal com hem dit, una porta exterior més avançada, molt possiblement alineada amb la primera; sumant ambdues construccions, resultaria un llarg corredor d'entrada, de 7 m de recorregut, de porta a porta. Aquest corredor podria estar cobert en el tram més exterior, corresponent a l'estructura del segle xv, però no descartem, a tall d'hipòtesi, que pogués quedar del tot cobert en algun moment. Així, de resultes de les obres de refortificació al portal de Sant Antoni, proposem que frontalment veuríem una mena de punta de llança graonada de la porta més exterior fins a la muralla. D'aquesta manera, des de fora, en primer lloc tindríem la torre-porta, que protegiria el pas entre les antigues torres; en segon lloc, tindríem les esmentades torres del segle xiv, i en tercer lloc, el pany de muralla (fig. 17).

Per davant de la paret de la torre-porta més avançada s'intueix un fossat que correspondria a un moment posterior a un hipotètic primer fossat, que hauria funcionat amb el portal de Pere el Cerimoniós, del qual no hem trobat cap rastre. Pel que fa al fossat més tardà, que dataríem també de forma preliminar al segle xv, per la seva relació amb la torre-porta avançada, no en coneixem ni l'amplada ni la fondària. La fondària suposem que, com a mínim, seria superior a l'alçada conservada (sota la cota del carrer actual) de la cara externa oest de la torre-porta avançada, és a dir, més de 2,70 m de profunditat. Aquest fossat hauria de ser ininterromput per tenir una funció defensiva eficaç.

Pel que fa a les notícies històriques sobre la presència d'un fossat i la preocupació del Consell de la Vila per la deixadesa que presentava aquest, reflectida en la documentació del començament del segle xvii, ho hem de posar en relació amb la identificació durant la intervenció arqueològica de nivells potents d'abocaments de terres i runes amb materials ceràmics del segle xvi i començament del segle xvii, a tocar de la banda externa oest de l'estructura 4 o torre-porta avançada. En aquest punt creiem que hi hauria d'haver el fossat vigent als segles xvi i xvii. Aquests abocaments ens confirmen l'estat de deixadesa de les muralles i el fossat del qual parla la documentació del 1617, on es comenta que la gent llençava deixalles i runa fora dels portals.

³³ ACUR, FMT, *Llibre de Consells 1437-1442*, 54v.

Pel que fa a la cota de pas de la zona del portal, sembla que no hauria de canviar de forma significativa entre l'època de Pere III i l'ampliació posterior. Ja hem apuntat que la cota superior de l'estrat d'anivellament del portal del segle XIV, la UE 5, és relativament propera a la cota actual del carrer. Aquesta cota també es mantindria amb les obres del segle XV de la torre-porta avançada, o estructura 4. Això ens indica que la cota de pas del vial d'entrada al portal de Sant Antoni ha variat vora mig metre entre el segle XIV i l'actualitat, tot i que entre el segle XVIII i el XX la variació sigui mínima, tal com es veu per la cota de la porta de l'edifici de l'hospital, datat l'any 1740.

Pel que fa al moment d'enderrocament o amortització del portal de Sant Antoni, a falta d'una recerca documental més exhaustiva sobre aquest capítol històric, la casa número 9A del carrer de l'Hospital ens en dóna una referència clara (fig. 18). El mur de façana d'aquesta casa, construïda l'any 1778, data que trobem inscrita a la llinda de la seva porta d'entrada, se sobreposa a les restes localitzades en l'excavació de la torre del portal del segle XIV (estructura 1). D'altra banda, la casa del 1778 aprofita la paret de la muralla de Pere el Cerimoniós com a paret mitgera est, la qual cosa ens indica clarament que la torre i la part de la muralla corresponent a la porta s'haurien enderrocats fins al nivell d'ús del carrer. Així, la part baixa del portal i una paret de la torre, els fonaments i les primeres filades fetes per sota del nivell de pas es conservarien sota el nivell del carrer, mentre que les primeres filades de les tres parets restants de la torre quedarien conservades a l'interior de celler de la casa número 9A. La cara interna de la muralla, vora el portal, també hauria quedat afectada per la construcció d'un cup de la casa número 7 del carrer de l'Hospital. D'altra banda, la part conservada de muralla que quedaria entre les cases i els patis posteriors de les cases hauria perdut definitivament la seva finalitat defensiva. Precisament per haver perviscut com a divisor entre propietats, aquest tram de muralla se'ns ha conservat en bon estat fins a l'actualitat. Avui dia són visibles 30 m lineals de muralla, conservats a una alçada de vora 4 m des del nivell del pati posterior de la casa i de 6 m, si s'hi sumen els 2 m de l'alçat de muralla visible al celler de la casa.³⁴ Tret d'algunes refeccions i alguns indrets on s'evidencia un desgast de les filades de la meitat inferior del mur defensiu, en conjunt, podem

dir que la muralla presenta un estat de conservació excepcionalment bo. A aquest fet pot haver contribuït que s'hagi conservat en bon estat el coronament del mur, que l'ha preservat de l'erosió. Aquest tram de muralla conservat, a jutjar per la seva relació amb el portal excavat, es tracta del traçat de la muralla bastida en temps de Pere III i que hauria estat possiblement reparada en moments posteriors (fig. 19).

Fig. 18.
Casa núm. 9A
(antic núm. 7) del carrer de l'Hospital, sobreposada a les restes del portal, i detall de la llinda de la casa, amb la data de 1778.

³⁴ Hem d'agrair a Jordi Cots les facilitats donades per poder accedir a aquesta casa de la seva propietat per tal de fer una primera documentació de les restes de la muralla.

Fig. 19.
Tram de muralla entre
les cases núm. 7 i 9A
del carrer de l'Hospital.

Durant el segle XVIII hi ha altres trams de la muralla de Tàrraga que són enderrocats a causa de l'important creixement urbà que experimenta la ciutat en aquesta època. De fet, ja en el segle XVII, hi ha una pressió popular cada cop més gran per enderrocar trams de muralla per part de diferents iniciatives particulars. El Consell de la Vila, però, obliga durant el segle XVII a mantenir les estructures defensives de la població i a reparar-ne els desperfectes. Tot apunta que aquesta reticència per part dels òrgans de govern de la vila de Tàrraga a enderrocar la muralla va anar desapareixent a partir del segle XVIII. El creixement urbà obligà en diferents punts a construir fora de la muralla. Aquesta tendència a suprimir les defenses que constrenyien Tàrraga es generalitzà durant el segle XIX, durant el qual una bona part dels trams de muralla i els portals de la vila quedaren obsolets i s'enderrocaren. Causes naturals també van intervenir en la desaparició de les muralles de Tàrraga: la famosa riuada de Santa Tecla, abans esmentada, va fer caure el 1874 una bona part de la muralla que limitava amb el riu Ondara.

Tornant al portal de Sant Antoni, caldrà aprofundir en l'estudi documental per veure

si el portal pròpiament dit es desmunta poc abans de la data de construcció de la casa 9A del carrer de l'Hospital, o bé si feia més temps que s'havia desmuntat. Com a fet a tenir present, cal assenyalar que uns anys abans, vers el 1740,³⁵ es duen a terme les obres de reconstrucció de l'antic hospital de Sant Antoni, edifici situat a l'altra banda del carrer, a pocs metres de la cara interna de la muralla. Tot i que Segarra i Malla comenta que aquestes obres suposaren l'enderrocament de la muralla que anava del portal vers el castell en aquest indret, pensem que el testimoni actualment visible de la muralla entre l'antic hospital i l'ampliació del segle XX ens deixa el dubte de si realment va ser així i de si quedà part del mur conservat fins a les obres del 1940. D'altra banda, aquestes importants reformes de l'hospital, tot i que evidencien una reforma urbanística important en aquest sector de la població, no tindrien per què haver afectat forçosament la zona del portal, ja que quedaria fora de l'estricte àmbit d'actuació de les obres.

Pel que fa a la resta de la muralla d'aquest sector, veiem que, d'una banda, el tram de mur defensiu que baixa del carrer de l'Hospital cap al riu es manté intacte fins a l'ac-

³⁵ J. M. SEGARRA I MALLA (1984), *Història de Tàrraga amb els seus costums i tradicions*, vol. I: *Segles XI-XVI*, Tàrraga, Museu Comarcal, p. 196.

tualitat en una part significativa del seu recorregut i agafa la funció de paret mitgera.³⁶ Del portal vers el castell, cap al nord, a jutjar pel pany de paret seccionat que es veu integrat a les obres d'ampliació de l'hospital, suposem que va continuar dempeus en la seva major part fins al castell durant el segle XIX i part del XX. Una part d'aquest darrer tram va ser enderrocada possiblement a mitjan segle XX a causa de les obres d'ampliació de l'hospital. Però, amb tot, encara es conserva el testimoni de muralla esmentat, entre el mur

de façana de l'antic hospital, fet el 1740, i l'ampliació del segle XX.

Posteriors investigacions en el tram de muralla que va del carrer de l'Hospital al Reguer, en sentit sud, i del carrer de l'Hospital al castell, en sentit nord, ens permetran conèixer amb més detall el funcionament, la configuració i les reformes de les quals fou objecte la muralla de Pere III en aquest sector del perímetre murallat de la vila medieval relacionat amb el portal de Sant Antoni.

Bibliografia

BERGA, R. (1948). «A través del lejano medievo: La villa de las doce puertas». *Nueva Tàrrega*, núm. 215 (17 juliol).

SALAS, M. (1996). «Les obres d'emmurallament de la vila de Tàrrega (1366-1370)». *URTX. Revista Cultural de l'Urgell*, núm. 9, p. 81-96.

SEGARRA I MALLA, J. M. (1984). *Història de Tàrrega amb els seus costums i tradicions*. Vol. I: Segles XI-XVI. Tàrrega: Museu Comarcal.

— (1987). *Història de Tàrrega amb els seus costums i tradicions*. Vol. II: Segles XVI-XVIII. Tàrrega: Museu Comarcal.

³⁶ A l'indret del Molí del Codina es va poder documentar que, a la banda sud-oest, la paret de tanca del molí d'oli del final del segle XVIII s'alça damunt les restes de la muralla, que li serveixen de fonament.